

Beheerplan Eikenprocessierupsbeheersing Steenwijkerland 2020

Preventie en bestrijding van de Eikenprocessierups in Steenwijkerland



Koolmees, natuurlijke vijand van de eikenprocessierups

Datum: 28 januari 2020

Versie: 1.1

Inhoudsopgave

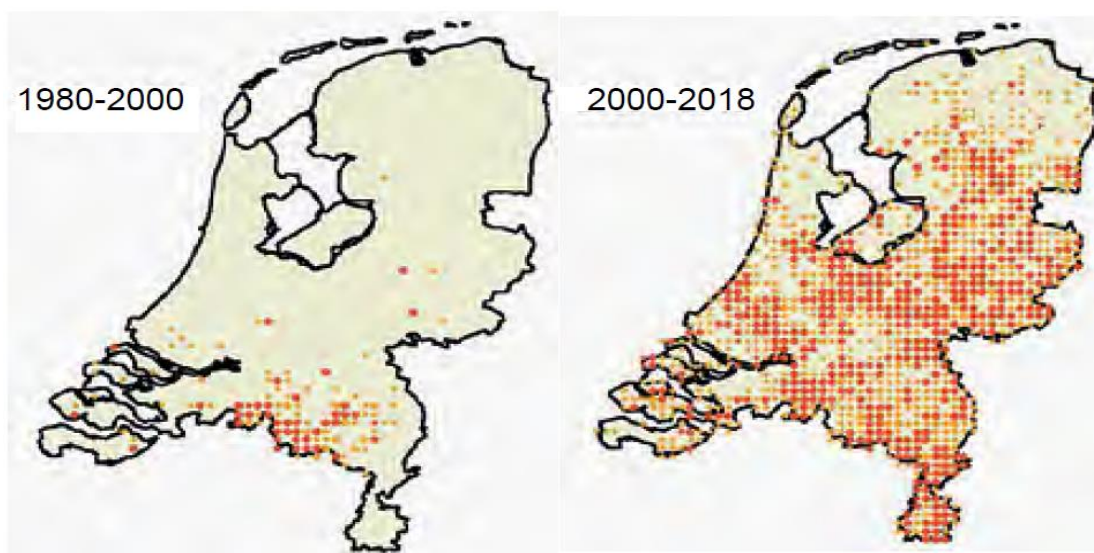
1	Inleiding	3
1.1	Eikenprocessierups is sinds 2009 in Steenwijkerland	3
1.2	Sterke groei aantal rupsen	4
1.3	Verstoring van het biologische evenwicht en klimaatverandering	4
1.4	Noordelijke Werkgroep Eikenprocessierups	4
1.5	Plan van aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel	4
2	Betrokken partijen	5
2.1	Provincie Overijssel	5
2.2	Gemeente Steenwijkerland	5
2.3	Terreinbeheerders	5
2.4	Particulieren	5
2.5	GGD	5
2.6	Scholen en zwembaden	5
3	Risicoanalyse	6
4	Preventie	7
4.1	Bestrijding met aaltjes (nematoden)	7
4.2	Bestrijding met bacteriepreparaat (<i>Bacillus thuringiensis</i>)	7
4.3	Herstellen van het Biologisch evenwicht	8
5	Bestrijden van de overlast (curatieve bestrijding)	8
6	Monitoring	9
7	Communicatie	9
7.1	Coördinatie en eerste aanspreekpunt	10
8	Evaluatie en actualisatie beheerplan	10
	Bijlage 1 Folder Eikenprocessierups	10
	Bijlage 2 Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel	10
	Bijlage 3 Overzicht locaties waar preventief wordt bestreden	10

1 Inleiding

Voor u ligt het Beheerplan Eikenprocessierupsbeheersing Steenwijkerland. In dit plan van aanpak wordt aangegeven hoe Steenwijkerland in 2020 zal omgaan met de eikenprocessierups. Aanleiding voor het schrijven van dit plan zijn de grote hoeveelheden aangetroffen eikenprocessierupsen in Steenwijkerland en daarmee gepaard gaande overlast in 2019. Het plan geeft aan wat we gaan doen om de overlast in 2020 te beperken (preventie) en wat de gemeente Steenwijkerland doet bij (ernstige) overlast(bestrijding).

1.1 Eikenprocessierups is sinds 2009 in Steenwijkerland

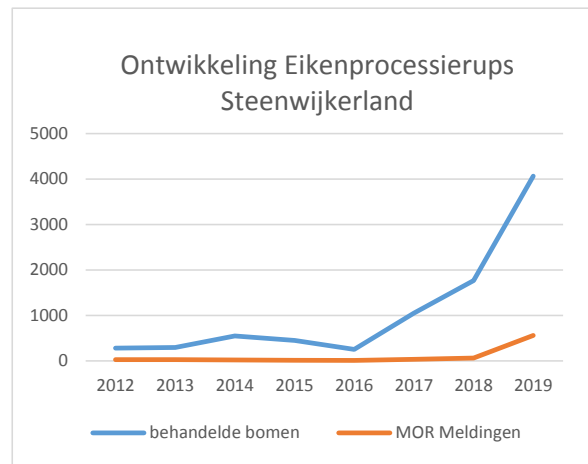
Sinds 1990 heeft Nederland te maken met rupsen van de eikenprocessievlinder. In 2009 is de rups voor het eerst in Steenwijkerland aangetroffen. Inmiddels komt de rups in de hele gemeente voor in de maanden mei t/m juli. Eikenbomen met eikenprocessierupsen zijn te herkennen aan de specifieke nesten: dichte spinsels van vervellinghuidjes, uitwerpselen en brandharen. 's Nachts gaan de eikenprocessierupsen in optocht (processie) op zoek naar voedsel (eikenknoppen en -bladeren). De rups kan leiden tot een plaag. In plaaggebieden veroorzaakt eikenprocessierups overlast. Deze overlast ontstaat door de brandharen van de rups. Deze brandharen veroorzaken gezondheidsklachten variërend van jeukende huiduitslag, bultjes, dikke ogen, kortademigheid en in een zeer zeldzame geval een shock als gevolg van een allergische reactie. Ook dieren die in aanraking komen met de brandharen ondervinden last. Voor een uitgebreide beschrijving van de eikenprocessierups en de risico's verwijzen wij naar de folder *Eikenprocessierups* in bijlage 1 en het *Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel* in bijlage 2.



Verspreiding van de eikenprocessierups 1980-2000 en 2000-2018.

1.2 Sterke groei aantal rupsen

De laatste jaren is er flinke toename van het aantal eikenprocessierupsen in Steenwijkerland. Door deze sterke groei is ook in het aantal meldingen en klachten terug te zien. In 2019 was er een stevige groei van het aantal rupsen en overlast locaties. Gezien de aangetroffen hoeveelheden in 2019 en de zachte winter van 2020, ligt in de verwachting dat er ook in 2020 weer veel rupsen zullen zijn. Uit de resultaten van de monitoring (feromoonvallen) in 2019 is de prognose dat de populatie in Steenwijkerland stabiliseert of licht afneemt ten opzichten van 2019. Gezien de grote aantallen in 2019 en de resultaten in uit de monitoring is de kans op overlast van de eikenprocessierups in 2020 aannemelijk.



1.3 Verstoring van het biologische evenwicht en klimaatverandering

De aanwezigheid van de rups is een natuurlijk verschijnsel, vergelijkbaar met wespen of teken. Over het algemeen zorgt de natuur zelf voor een acceptabel aantal van elke soort. Dankzij natuurlijke vijanden zoals parasieten (sluipwespen, vliegen) en predatoren (vogels, vleermuizen, kevers en roofwantsen) is er biologisch evenwicht. Er is op diverse plaatsen onvoldoende biologisch evenwicht waardoor de rups geen of te weinig natuurlijk vijanden heeft. Door een gebrek aan natuurlijke vijanden groeit de populatie en kan een plaag ontstaan. Naast een gebrek aan natuurlijke vijanden hebben de zachte winters en de langere periode van droogte bijgedragen aan de groei van het aantal eikenprocessierupsen.

1.4 Noordelijke Werkgroep Eikenprocessierups

De gemeente Steenwijkerland neemt deel aan de Noordelijke Werkgroep Eikenprocessierups. In deze werkgroep zitten 20 gemeenten en 2 provincies (Groningen en Drenthe). Tijdens de werkgroepbijeenkomst wordt de aanpak en bestrijding van de eikenprocessierups in Drenthe, Groningen en Friesland afgestemd en worden ervaringen gedeeld. Vanwege de aangrenzende ligging van Steenwijkerland aan Drentse en Friese gemeenten en het ontbreken van een dergelijk overleg in Overijssel de afgelopen vijf jaar, heeft gemeente Steenwijkerland zich aangesloten bij deze Noordelijke werkgroep EPR. De afgelopen jaren heeft de gemeente Steenwijkerland veel kennis opgedaan in deze werkgroep en toegepast bij de eikenprocessierupsbeheersing.

1.5 Plan van aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel

Naar aanleiding van de (overweldigende) hoeveelheden rupsen in 2019, is er op aangeven van de provincie Overijssel een werkgroep samengesteld die zich bezig houdt met het beheer van de eikenprocessierups in Overijssel. De werkgroep heeft het Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing opgesteld (zie bijlage 2). De voorgestelde werkwijze in dit Plan van Aanpak wordt in Steenwijkerland grotendeels gevolgd. Steenwijkerland sluit daarmee aan op het advies van de provincie Overijssel en de algemeen toegepaste aanpak van andere gemeenten in Overijssel.

2 Betrokken partijen

2.1 Provincie Overijssel

De bestrijding van de eikenprocessierups is een bevoegdheid van de gemeenten en andere terreinbeheerders. Omdat het probleem zich in verschillende gemeenten voordoet is het coördineren van de bestrijding door de provincie wenselijk. De provincie Overijssel is gestart met het opstellen van een Plan van Aanpak voor de gehele provincie Overijssel. In samenwerking met een drietal gemeenten in Overijssel wordt gewerkt aan een gezamenlijke aanpak. Wij blijven de ontwikkelingen op dit gebied nauwgezet volgen en sluiten aan waar mogelijk.

2.2 Gemeente Steenwijkerland

Een boombeheerder moet vanuit deze wetgeving zorgvuldig omgaan met de beheersing van de overlast van de eikenprocessierups. Net als bij de zorgplicht voor bomen kan bij aansprakelijkheidstelling verzocht worden om registratie en administratie waaruit blijkt dat de beheerder zorgvuldig heeft gehandeld. De gemeente is verantwoordelijk voor het inspecteren en monitoren van de eikenprocessierupsen en de bestrijding daarvan. Daarnaast is de gemeente verantwoordelijk voor een goede communicatie met de bevolking, landbouw- en natuurinstanties, bedrijven en gezondheidsinstellingen (wettelijke zorgplicht).

2.3 Terreinbeheerders

Eigenaren van eikenbomen waarin de eikenprocessierups voorkomt zijn zelf verantwoordelijk voor de bestrijding. De bestrijding is geen verplichting; de zorgplicht wel. Als er gezondheidsklachten zijn moet een beheerder vanuit zijn zorgplicht actie ondernemen. Als een bosgebied aangetast is en de nesten worden nabij de wandelroute niet verwijderd maar het publiek wordt gewaarschuwd middels borden, dan voldoet de beheerder aan zijn zorgplicht. Het advies is ernstige overlast te bestrijden door het weghalen van de nesten. Soms is dat niet mogelijk door slechte bereikbaarheid. In deze gebieden moet de beheerder/eigenaar het publiek waarschuwen of in extreme gevallen kan een gebied worden afgezet.

2.4 Particulieren

Voor particulieren geldt in principe hetzelfde als voor de grotere terreineigenaren. Particulieren wordt echter afgeraden zelf de bestrijding van de eikenprocessierups ter hand te nemen. Ondeskundige bestrijding kan leiden tot ernstige gezondheidsklachten als gevolg van onjuist gebruik van bestrijdingsmiddelen of contact met de brandharen.

2.5 GGD

De GGD heeft een adviserende taak en voorziet alle huisartsen, dierenartsen en ziekenhuizen in de noordelijke provincies van de nieuwste ontwikkelingen over de overlast en beheersing van de eikenprocessierups.

2.6 Scholen en zwembaden

Scholen en zwembaden hebben een bijzondere positie. Deze terreinen worden niet beheerd de gemeente Steenwijkerland. Vanwege het openbare karakter en het verhoogde risico voor de gebruikers van deze locaties, ruimt de gemeente de nesten van de Eikenprocessierups op. Ook worden er preventieve maatregelen genomen indien nodig en mogelijk.

3 Risicoanalyse

De risico's in Steenwijkerland zijn in kaart gebracht door de volgende zaken in kaart te brengen:

- Waar staan de eiken in Steenwijkerland?
- Waar bevinden zich kwetsbare mensen in Steenwijkerland?
- In welke gebieden zijn veel mensen aanwezig?
- Waar wordt een hoge plaagdruk verwacht op basis van monitoring het jaar ervoor?
- Waar gelden op grond van ecologische risico's beperkingen?

Op basis van bovenstaande criteria zijn in het beheersysteem van de gemeente Steenwijkerland de risicogebieden in kaart gebracht. In gebieden met een matig of hoog risico wordt preventief gehandeld, tenzij er beschermde vlinders in de directe omgeving voorkomen. In dat geval wordt gemonitord en ingegrepen op het moment van overlast door het wegzuigen van de rupsen. Bij de risicoafweging is de weging in het PvA Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel toegepast. (H4 Prioritering en bestrijdingskeuze). In gebieden met een laag risico wordt voornamelijk curatief bestreden.

Verblijfsfrequentie mens/dier	Plaagdruk EPR	Aanwezigheid eiken (hoger/lager dan 10% bomenbestand)	Gecombineerde risico-inschatting overlast
hoog	nul	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	laag	lager	Laag risico
		hoger	Matig risico
	matig	lager	Matig risico
		hoger	Hoog risico
	hoog	lager	Hoog risico
		hoger	Hoog risico
matig	nul	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	laag	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	matig	lager	Laag risico
		hoger	Matig risico
	hoog	lager	Matig risico
		hoger	Hoog risico
laag	nul	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	laag	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	matig	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	hoog	lager	Laag risico
		hoger	Matig risico

Risicomatrix uit PvA Eikenprocessierups Overijssel, toegepast in de risicoanalyse Steenwijkerland

4 Preventie

Bij preventieve bestrijding wordt de rups bestreden voordat deze hinder veroorzaakt. Als de curatieve (verwijderen van de rupsen) bestrijding volgt op meldingen van klachten, waarnemingen of inspecties, is het moeilijk om vooraf te bepalen welk budget men nodig heeft. Preventieve bestrijding kan beter begroot worden, zeker als er een goede registratie van de aanwezigheid van Eikenprocessierups is. Preventie helpt om de plaagdruk te verlichten. Door preventief handelen neemt het aantal locaties waar rupsen voorkomen af. De resterende overlast kan door de kleinere omvang sneller worden weggenomen.

Er zijn drie bewezen preventieve methode.

- Bestrijden met aaltjes
- Bestrijden met een bacteriën
- Herstellen van het biologisch evenwicht

Steenwijkerland wil op basis van goede monitoring de nadruk van bestrijding van overlast (curatief) laten verschuiven naar beheersing (voorkomen van overlast door goede preventieve bestrijding) en uiteindelijk tot beheer van Eikenprocessierups.

4.1 Bestrijding met aaltjes (nematoden)

Bij deze manier van bestrijden wordt er een biologisch bestrijdingsmiddel de boom in verneveld. De aaltjes die in het middel zitten doden de jonge rupsen die recentelijk uit de eipakketjes zijn gekomen. Omdat de eikenprocessierupsen eerder uit het ei komen dan andere rupsen moet de bestrijding vroeg uitgevoerd worden zodat wordt voorkomen dat beschermde soorten worden gedood. Behandeling wordt 's avonds en 's nachts uitgevoerd als de rupsen actief zijn.

Resultaat: Deze manier van preventief bestrijden is nu 5 jaar toegepast bij verschillende wegen met eiken (+/- 800 bomen per jaar). De bestrijdingsmethode heeft nadelen. Met een bomennevelspuit kan tot circa 30 m hoog in de boom gespoten worden. Het toedienen moet nauwkeurig, ook het tijdstip van toepassen luistert nauw. De aaltjes in het middel overleven niet lang in een eikenboom (natuurlijke omgeving is de bodem) daarom moeten de aaltjes op een geschikt moment (donker, windstil) op of in de buurt van de rupsen gespoten worden. De bestrijding kan alleen 's avonds plaatsvinden. De aaltjes kunnen niet tegen daglicht en drogen snel uit in de zon. Het resultaat is door de gevoeligheid erg wisselend.

4.2 Bestrijding met bacteriepreparaat (*Bacillus thuringiensis*)

Bacillus thuringiensis is een algemeen voorkomende bacterie die parasiteert op allerlei verschillende rupsensoorten. *B.thuringiensis* wordt dan ook vaak ingezet als biologisch bestrijdingsmiddel tegen rupsenvraat. Het bacteriepreparaat wordt op het blad van een plant of boom gespoten. Als de rupsen het blad eten, worden ze geïnfecteerd met de bacterie. In de rupsendarmen produceren de bacteriën giftige kristallen, ook wel Bt-toxine genoemd. Binnen een paar uur veroorzaakt het gif spierverslavingen en stoppen de rupsen met eten. Uiteindelijk sterft de rups na 2 tot 5 dagen. Als onder de juiste omstandigheden wordt gespoten, gaat circa 80% van de rupsen dood. Het nadeel van deze methode is dat het alle rupsen in de gespoten bomen doodt, dus ook niet schadelijke soorten.

Ecologische afweging

Bij het toepassen van de bacterie **Bacillus thuringiensis** (XENTARI) worden onbedoeld ook andere rupsen (vlindersoorten) bestreden. De rupsen van alle dag- en nachtvlinders zijn gevoelig voor dit specifieke biologische middel. Er is een wettelijke verplichting om schade aan (beschermde) soorten te voorkomen. Grootste risico in Steenwijkerland is de sleedoornpage, een beschermde vlinder die leeft op de sleedoorn en eik. Op plaatsen waar de sleedoornpage voorkomt kan deze bacterie niet worden ingezet en kan er alleen curatief worden bestreden.

4.3 Herstellen van het Biologisch evenwicht

De aanwezigheid van de eikenprocessierups is een natuurlijk verschijnsel, vergelijkbaar met wespen of teken. Over het algemeen zorgt de natuur zelf voor een acceptabel aantal van elke soort, het zogenaamde biologisch evenwicht. Dankzij natuurlijke vijanden zoals parasieten (sluipwespen, sluipvliegen) en predatoren (o.a. mezen, huiszwaluw, vleermuizen, kevers, roofwantsen enz.) ontstaat er een biologisch evenwicht. Een gebrek aan biologische vijanden kan een plaag veroorzaken.

Met het herstellen van het biologisch evenwicht zijn in 2018 en 2019 enkele proeven uitgevoerd. De resultaten van deze proeven zijn bemoedigend. De ervaringen met het versterken biodiversiteit en het biologisch evenwicht zijn echter nog beperkt. In 2020 gaan we op twee locaties proeven doen met het verbeteren van het biologische evenwicht. Met deze proeven gaan we ervaring op doen met het herstellen van de biodiversiteit als preventiemiddel voor de eikenprocessierups.

Het duurt echter lang voordat de biodiversiteit zo sterk verbeterd is dat de plaagdruk van Eikenprocessierupsen sterk afgenomen. Het is een proces van jaren intensief inzetten op het verbeteren van de biodiversiteit. De komende jaren is preventief en curatief handelen nodig om de plaagdruk en overlast beheersbaar te houden in Steenwijkerland.

5 Bestrijden van de overlast (curatieve bestrijding)

We kiezen ervoor niet overal preventief te handelen, deze keuze komt voornamelijk voort uit ecologische overwegingen. In gebieden die niet preventief worden behandeld is er een grotere kans op overlast van de eikenprocessierups.

Rupsen die onevenredige overlast veroorzaken worden weggezogen met een speciale rupsenzuiger. Bij een zeer hoge plaagdruk worden de rupsen boven in de boom niet verwijderd als deze geen overlast veroorzaken. Binnen de bebouwde kom en dicht bij woningen (afstand < 25 m) wordt altijd de hele boom "schoongemaakt" zodat de leefbaarheid en gezondheid niet in het gedrag komen.

Met drie lokaal aannemers zijn afspraken gemaakt over de wijze van bestrijding, periode van inzet en kosten. De aannemers hebben gespecialiseerd materiaal en speciaal opgeleide mensen in dienst om deze werkzaamheden veilig en adequaat uit te voeren.

6 Monitoring

Door het plaatsen van lokdoosjes wordt in beeld gebracht in welke mate de eikenprocessievlinder voorkomt. Deze lokdoosjes worden eind juni/ begin juli geplaatst en trekken mannetjesvlinders aan. De lokdoosjes blijven zitten in de periode juli t/m september. Uit de resultaten wordt de plaagdruk voor het aankomende jaar afgeleid.

7 Communicatie

Inwoners en toeristen moeten weten wat ze moeten doen als zij een nest zien of last hebben van de haartjes van de eikenprocessierups.

De belangrijkste spelers in de communicatie zijn de gemeente en de GGD. Na signalering van de eerste rupsen doet de gemeente melding bij de GGD. Deze neemt de verdere communicatie met huisartsen, dierenartsen en ziekenhuizen in de regio voor haar rekening. Het gaat hierbij over de gezondheidseffecten en de herkenning van de klachten. De algemene informatievoorziening als herkenning, melding en doorverwijzing naar de GGD, ligt in handen van de gemeente. Daarnaast is het van belang ook intern informatie te geven.

Een overzicht van de belangrijkste interne en externe groepen:

Intern	Extern
gebiedsteams buitendienst	inwoners en bezoekers (algemeen)
Klant Contact Centrum (KCC)	(recreatie)ondernemers
cluster communicatie	scholen, peuterspeelzalen
bestuur	(sport)verenigingen en pbw's
managementteam	bibliotheken, huisartsenpraktijken e.d.
staf Openbare Werken	terreinbeheerders (Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer)
	provincie en buurgemeenten
	Noordelijke werkgroep EPR
	pers

Een overzicht van de belangrijkste communicatiemiddelen:

landelijkwebsite <https://processierups.nu/>

website GGD <https://ggdleefomgeving.nl/hinderlijke-beestjes/>

website gemeente

intranet (Snelbinder)

posters en folders

huis-aan-huisbladen (Steenwijkerland Expres)

perscontact/persbericht
informatieborden (in specifieke situaties)
(bewoners)brieven (in specifieke situaties)
Inzet intermediairs

7.1 Coördinatie en eerste aanspreekpunt

Het eerste aanspreekpunt voor vragen over de eikenprocessierups is de boombeheerder van de gemeente Steenwijkerland. Dit doet de boombeheerder in nauwe samenwerking met werkvoorbereider bomen. De werkvoorbereider vangt de taken m.b.t. administratie en communicatie van de boombeheerder op, bij zijn afwezigheid.

8 Evaluatie en actualisatie beheerplan

Ieder jaar worden er geëvalueerd op basis van de geregistreerde waarnemingen, curatieve bestrijdingsinzet en de resultaten van de monitoring met Feromoonvallen. Met de uitkomsten wordt er een nieuwe prognose gemaakt voor het jaar 2021. De resultaten en het bijgestelde beheerplan worden ter kennisgeving aan het bestuur voorgelegd en in indien nodig aan de raad.

Bijlage 1 Folder Eikenprocessierups

Bijlage 2 Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel

Bijlage 3 Overzicht locaties waar preventief wordt bestreden